

Michal Dragoun

Pražská knihvazačská dílna Sechsblatt-Blüte rund*

Michal Dragoun
Kettnerova 1939/3
155 00 Praha 5

*Studie vznikla na základě
institucionální podpory
dlouhodobého koncepčního
rozvoje Národní knihovny ČR
jako výzkumné organizace
poskytované Ministerstvem
kultury ČR (DKRVO 2024–2028).
Studie využila databázi Czech
Medieval Sources online,
kterou poskytuje výzkumná
infrastruktura LINDAT/
CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>)
podporovaná MŠMT ČR (projekt
č. LM2023062).

The Prague Bookbinding Workshop *Sechsblatt-Blüte Rund*

Abstract: The article examines the activities of the bookbinding workshop designated in the Einbanddatenbank (EBDB) database as *Sechsblatt-Blüte rund* and assigned the number wo03831. Its products decorated with blind tooling — of which it has so far been possible to identify sixteen manuscripts preserved in Czech libraries and one in Austria — date from the early fifteenth century. Its activity is securely attested between 1404 and 1418, and the workshop probably operated for several years before and after these dates. On the basis of an identical tool impression, it may be inferred that the same workshop also bound a manuscript previously associated with the workshop *Lilie rund V* (EBDB wo03409). According to the documented commissioners for whom it bound books, the workshop operated in Prague: its customers included the Benedictine monastery at Ostrov and its prior Martin; the Emmaus monastery of the Slavic Benedictines and the Servite monastery Na Slupi, both in the New Town of Prague; the preacher Johlín of Vodňany; and Šimon of Rokycany, a student and later Master of the Prague university. The head of the workshop has not been securely identified with any of the Prague bookbinders of this period known by name; the most plausible candidates are the bookbinders Antonín or Jan (although in the latter case, it is uncertain whether one or two individuals are concerned).

Keywords: blindtooled bindings — medieval manuscripts — bookbinders — Prague

Popis knižních vazeb představuje standardní součást katalogového zpracování sbírek rukopisů i tisků. Získané údaje mohou v různé míře přispět k poznání mj. provenience příslušných svazků, což platí jak pro fragmenty druhotně použité při vazbě, tak ještě více pro zdobené prvky vazeb (kování nebo výzdobu potahu desek). Nejčastější středověkou technikou výzdoby potahu vazeb byl slepotisk, založený na otiskování nahřátých kolků do navlhčeného koženého potahu desek, který poté uchoval negativní otisk užitého náradí (kolku).

Slepotisk¹ byl znám již v době karolinské a otonské, k prvnímu období jeho rozkvětu ale dochází až na pozdně románských vazbách od poloviny 12. století. Na přelomu 13. a 14. století ale zase mizí a začíná se znovu objevovat až od 15. století, explozivně od jeho poloviny. Jednotlivé knihvazačské dílny disponovaly charakteristickými kolkami a jejich sadami a jejich identifikace tak umožňuje určit soubory knih svázaných na jednom místě. Systematický výzkum slepotiskových vazeb je spojen

1 Základní informace o této výzdobné technice poskytují např. HELWIG 1970, s. 54–58, 70, 82–87; česky VOIT 2006, s. 977–978 (s další bibliografií).

v první řadě se jménem Ernsta Kyrisse, jehož sbírku v digitální podobě zpřístupnila a rozvíjí Státní knihovna v Berlíně,² v českém prostředí potom s osobou Bohumila Nusky, který se ale orientoval především na vazby renesanční. V poslední době se analytickému zpracování doložené produkce jednotlivých knihvazačských dílen na přelomu 15. a 16. století věnují zejména Kamil Boldan³ a Jiří Glonek,⁴ syntetickou monografií se pak nedávno prezentoval Petr Voit.⁵

Právě zmíněný Ernst Kyriss při svém výzkumu vazeb v pražských knihovnách jako první zaregistroval existenci rané dílny, která používala k výzdobě vazeb techniku slepotisku.⁶ Povšiml si i jména převora Martina, které se v rukopisech svázaných v této dílně opakovaně objevuje, a vyslovil o patnácti kodexech z nynější pražské Národní knihovny a rukopisu pražské kapitulní knihovny C CIV, svázaném v roce 1404, hypotézu: „All were probably bound in the first quarter of the fifteenth century by Prior Martin or one of his colleagues.“ Kyrissovy poznatky s výčtem vazeb, z nichž oprávněně vyřadila rukopis Národní knihovny ČR X G 16,⁷ potom zopakovala Pavlína Hamanová.⁸ I podle ní byl vazačem převor Martin, který je uveden ve zmíněném kapitulním rukopisu. Nově dílnu, která mezitím v EBDB získala označení woo3831 (Sechsblatt-Blüte rund), okrajově zmínil Karel Pacovský, podle něhož působila nejspíše v Praze.⁹

Postupující pasportizace slepotiskových vazeb ze sbírek Národní knihovny ČR a dalších institucí¹⁰ dovoluje se k otázce této dílny vrátit, doplnit několik jednotlivin z její činnosti a znovu obrátit pozornost i k otázce její lokalizace. Pokračující výzkum někdy dovoluje činnost některých v EBDB odděleně evidovaných dílen spojit s aktivitou jediného knihvazačského pracoviště.¹¹ Tak je rovněž pod činnost dílny woo3831 možné zahrnout i dílnu woo3409 (Lilie rund V). K ní byla přiřazena pouze vazba rukopisu IX D 9, oběma dílnám je ale společný kolek s drobnou lilí umístěnou v rhombickém rámci, přičemž se shodují i nepravidelnosti šířky tohoto orámování a vůči němu potočený střední motiv. Rovněž doba vzniku kodexu IX D 9 spadá do doby působení dílny woo3831. Zatím evidované rukopisy spojené s činností dílny woo3831 jsou tedy následující:

OSEK, CISTERCIÁCKÉ OPATSTVÍ, MS. 29

(DEPONOVÁNO V NÁRODNÍ KNIHOVNĚ ČESKÉ REPUBLIKY)

Obsah, datace a provenience: Origenovy homilie na první čtyři knihy Mojžíšovy.¹² Podle filigránů lze rukopis datovat nejspíše do prvního desetiletí 15. století.¹³ Místo vzniku není jasné, podle vlastnického záznamu na fol. 1r byl od 15. století v majetku cisterciáckého kláštera v Oseku.

Výzdoba vazby: Dva obvodové rámce, oba zdobené kolkem s lilí (so30353¹⁴). Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích stejné kolky

- 2 *Einbanddatenbank* (dále EBDB) [online]. Staatsbibliothek zu Berlin. [Cit. 11. 7. 2025]. Dostupné z: <https://hist-einband.de>. Část shromážděného materiálu sám Ernst Kyriss utřídil, zhodnotil a zpřístupnil, KYRISS 1951–1958.
- 3 BOLDAN 2020; BOLDAN 2022; BOLDAN 2023.
- 4 GLONEK 2013; GLONEK 2014.
- 5 VOIT 2023.
- 6 KYRISS 1950–1951, s. 109.
- 7 V dalším textu cituji rukopisy pražské Národní knihovny pouze signaturou, rukopisy Knihovny Metropolitní kapituly v Praze označením Kap a signaturou.
- 8 HAMANOVÁ 1959, s. 47–48.
- 9 PACOVSKÝ 2023, s. 198.
- 10 Rozsáhlou heuristiku provádí Kamil Boldan, jemuž patří mé velké díky jednak za poskytnutí jejich výsledků, jednak za další konzultace a rady k tématu.
- 11 Takto pro dílnu olomouckých kartuziánů GLONEK 2013.
- 12 Rukopis jen krátce popisuje WOHLMANN 1891, s. 131.
- 13 Filigrány: několik variant zvonu: nejprve dvě velmi podobné varianty blízké WZIS DE4500-PO-40229 (1403), resp. DE5580-Clm6510_I (1405), jejich varianty i 1402, 1404; dále blízké WZIS DE4500-PO-40115 (1405), DE4620-PO-40097 (1402), IT8355-PO-40138, IT8355-PO-40139 (oba 1403); ve většině rukopisu dvě rozměrově blízké, vizuálně ale mírně odlišné varianty, jímž jsou blízké WZIS DE5655-PO-40051, DE5655-PO-40052, DE8100-PO-40102 (vše 1402), DE8100-HBV28_3 (1399–1402), IT2670-PO-40148 (1403), DE4860-MS297_196, DE4860-MS298_88 (oba 1404). V poslední složce hlava jelena s hvězdou tvořenou jednoduchou linkou na jednoduché tyči, blízké WZIS IT8430-PO-82158 (1397), DE5910-PO-82143 (1398), IT8430-PO-82132 (1401), filigrán v rukopisu má ale jinak umístěné oči.
- 14 Uváděná čísla odkazují na číslo kolku v databázi EBDB.

s lilí. Na obou deskách po pěti kruhových mosazných puklách (na zadní desce dochovány jen dvě). Zapínání dvěma nedochovanými řemínky s dírkovými sponami na nedochované trny v přední desce.

**PRAHA, KNIHOVNA METROPOLITNÍ
KAPITULY U SV. VÍTA VE SPRÁVĚ
ARCHIVU PRAŽSKÉHO HRADU, C CIV**

Obsah, datace a provenience: Rukopis obsahuje *Constitutiones monachorum* Viléma z Hirsau a vznikl již v první třetině 13. století.¹⁵ V roce 1404 jej nechal Martin, převor benediktinského ostrovského kláštera, společně s epištolářem převázat, jak o tom zanechal sám Martin na fol. 113v zprávu: „Anno Domini M^o C^oC^oC^oC^o IIII° circa festum sancti Iohannis Baptiste iste liber cum epistolario ligatus est per fratrem Martinum priorem.“ Zmíněným epištolářem může být dnešní rukopis pražské kapitulní knihovny A LXI/1, který byl ale roku 1418 opatřen vazbou s vloženými relikviemi světců a případná vazba z roku 1404 byla při té příležitosti odstraněna. V majetku ostrovského kláštera byl rukopis C CIV snad již dříve, následně je v první polovině 18. století doložen v kapitulní knihovně.

Výzdoba vazby: Na obou deskách obvodový rámec zdobený kolký s šesticípou hvězdou (so30355) a lilí (so30353). Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích stejné kolký s lilí. Na obou deskách po pěti puklách ve tvaru bábovky (na přední desce jedna chybí, dochován jen nýt po uchycení), zapínání dvěma řemínky s dírkovými sponami na dochované trny s drobnými kruhovými podložkami v přední desce.¹⁶ Uvedené dataci vazby odpovídá i filigrán na papíru použitým pro výlepy předešlé.¹⁷

**PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA
ČESKÉ REPUBLIKY, I D 24 (M)¹⁸**

Obsah, datace a provenience: Knihy *Sentenci* Petra Lombarda, které byly podle filigránů opsány nejspíše v první polovině prvního desetiletí 15. století.¹⁹ V druhé polovině 15. století je kodex signaturou a vlastnickým záznamem doložen v knihovně augustiniánské kanonie v Třeboni, kde byl uložen až do zrušení kláštera.

Výzdoba vazby: Dva obvodové rámce, na přední desce zdobené střídavě kolký s orlem (so30351) a se šesticípou hvězdou (so30355), na zadní desce s lilí (so30353) a stejnou šesticípou hvězdou. Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích na obou deskách kolký s lilí. Na obou deskách

↑ Obr. 1. Raná vazba dílny EBDB w003831 užívací pouze jeden kolek s lilí (so30353). Osek, cisterciácké opatství, MS. 29, přední deska

↑ Obr. 2. Vazba z rané fáze činnosti dílny EBDB w003831 se třemi typy kolků. Národní knihovna České republiky, I D 24, přední deska

15 PATERA – PODLAHA 1910, č. 536, s. 305; VINTR 2014, s. 119.

16 Fotografie přední desky přinesla HAMANOVÁ 1959, obr. 26, s. [302].

17 Jde o zvon, jemuž je nejbližší typ WZIS DE4860–Ms297,196 (1404, varianty 1404 a začátek 15. století).

18 Značka (M) u signatury označuje rukopisy, které jsou digitalizované a dostupné v digitální knihovně Manuscriptorium. Manuscriptorium – Digital Library of Written Cultural Heritage [online]. Národní knihovna České republiky. [Cit. 11. 7. 2025]. Dostupné z: <http://manuscriptorium.com>

19 Nejnovější popis rukopisu DRAGOUN – EBERSONOVÁ – DOLEŽALOVÁ 2021, č. T34, s. 207–208.

po pěti kováních, podle otisků ve tvaru květu (nedochovány), zapínání dvěma řemínky s dírkovými sponami (nedochovány). Jako přední předsádka použit fragment notářského instrumentu Ondřeje Petrova z Javora, klerika vratislavské diecéze, z roku 1390. Instrument potvrzuje ustanovení Mikuláše z Weimaru prokurátorem Jindřicha z Eisenachu, které se odehrálo na Starém Městě pražském.²⁰

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, I F 29 (M)

Obsah, datace a provenience: Soubor normativních textů určených pro benediktinky z kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Celý rukopis napsal výše zmíněný Martin, převor benediktinského kláštera v Ostrově u Davle a zpovědník svatojiřských benediktinek. Vznikl jistě po roce 1401 a spíše po roce 1408, kdy je Martin poprvé doložen ve funkci zpovědníka; v posledních popisech je datován do doby kolem roku 1410.²¹ Později v 15. století byl v majetku kláštera v Břevnově (záznam na ff. 1v–2r), neurčené knihovně patří signatura 15. století „G XVIII“ na přední desce. V novověku patřil rukopis do knihovny neznámého benediktinského (nebo cisterciáckého) kláštera, případně mohl setrvat i v Břevnově. Do Universitní knihovny se dostal asi v důsledku josefinského rušení klášterů.

Výzdoba vazby: Dva obvodové rámce, na přední desce ve vnějším kolký s orlem (so30351), ve vnitřním se šestilistou rozetou (so30349), na zadní desce oba se šestilistou rozetou. Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolký s listovím (so30352), v okrajových neúplných i s orlem (so30351). Na obou deskách po pěti kruhových puklách (nedochovány), zapínání dvěma řemínky s dírkovými sponami (nedochovány).

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, III C 1 (M)

Obsah, datace a provenience: *Policraticus* Jana ze Salisbury dokončený 4. února 1418.²² Prvním doloženým majitelem rukopisu byla kolej Národa českého pražské univerzity, jejíž signatura „Q 37“ je zapsána na štítku na přední desce a na přední předsádce recto a evidována v jejím katalogu z doby kolem roku 1460.²³ Odtud se dostal mezi svazky staroměstské jezuitské koleje a potom do Universitní knihovny.

Výzdoba vazby: Tři obvodové rámce, ve vnějším kolký s orlem (so30351), ve středním s českým lvem (so30354) a se šestilistou rozetou (so30349, pouze v rohových kříženích rámců) a ve vnitřním se šestilistou rozetou. Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolký s listovím (so30352), v okrajových neúplných i se lvem (so30354, na přední desce) a orlem (so30351, na zadní desce a jednou na přední desce). Kloub přední desky s mladším přelepem. Na obou deskách po pěti kruhových puklách (nedochovány), zapínání dvěma řemínky s dírkovými sponami (nedochovány).

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, III D 15 (M)

Obsah, datace a provenience: Biblické knihy *Příslaví* a *Kazatel* a výklad na druhou z nich, za jehož autora je někdy považován Jiljí Římský.²⁴ Rukopis lze podle filigránů datovat do konce prvního desetiletí 15. století; na zadním přideštlí obsahuje poznámku „Constat grossos LXXII liber iste anno Domini M^o C^o C^o C^o X, frater M[artinus] Vissegradensis“ (jde o výše opakovaně zmíněného převora benediktinského kláštera v Ostrově). Na přední desce štítek s titulem „Egidius Romanus super Ecclesiasten“, na štítek byla v 15. století doplněna signatura „T 9“, která byla zapsána také na samostatném štítku zčásti přelepeném přes štítek s titulem.

20 Edice a překlad instrumentu NUHLÍČEK 2011, s. 137–141.

21 PACOVSKÝ 2023, zejm. s. 194–203, k dataci s. 196.

22 TRUHLÁŘ 1905, č. 432, s. 167.

23 SILAGIOVÁ – ŠMAHEL 2015, zejm. s. 126.

24 TRUHLÁŘ 1905, č. 467, s. 184; některé bližší údaje uvádí popis v Manuscriptoriu: Biblia, pars (Liber Proverbiorum et Ecclesiastes cum prologis). *Manuscriptorium – Digital Library of Written Cultural Heritage* [online]. Národní knihovna České republiky. [Cit. 11. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.manuscriptorium.com/hub/catalog/default/detail/single/manuscriptorium%7CAIPDIG-NKCR_III_D_15_0D7R7TD-cs?lang=cs

Knihovna, jíž patřil, nebyla zatím identifikována. Později rukopis vlastnila staroměstská jezuitská kolej a odtud se dostal do Universitní knihovny.

Výzdoba vazby: Dva obvodové rámce, v obou kolky se šestilistou rozetou (so30349). Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolky s listovím (so30352), v okrajových neúplných na přední desce kolky se lvem (so30359), na zadní desce s orlem (so30357). Na obou deskách po pěti kruhových puklách (nedochovány), zapínání dvěma řemínky s dírkovými sponami (nedochovány).

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, IV B 25 (M)

Obsah, datace a provenience: Rukopis obsahuje postní kázání, jejichž autorem je snad Augustin z Urbina, výklad kajících žalmů Ariberta z Reggio Emilia, soubor apokryfních listů o smrti, chvále a zázracích sv. Jeronýma, Pseudo-Augustinova *Soliloquia*, *Synonyma de lamentatione animae peccatricis* Isidora ze Sevilly a několik různých kratších textů. Vznikl snad v prvním desetiletí 15. století,²⁵ jeho prvním doloženým majitelem byl na konci téhož století Václav Koranda mladší.²⁶ S jeho knihovnou se dostal do knižní sbírky Karlovy koleje pražské univerzity a dále do staroměstské jezuitské koleje a Universitní knihovny.

Výzdoba vazby: Dva obvodové rámce, ve vnějším kolky se šestilistou rozetou (so30349), ve vnitřním s listovím (so30352) a v rohových kříženích se šestilistou rozetou. Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolky s lilií (so30353). Na obou deskách po pěti kruhových puklách (nedochovány), zapínání dvěma řemínky s dírkovými sponami (nedochovány).

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, IV H 2 (M)

Obsah, datace a provenience: V kodexu je zapsán výklad sv. Jeronýma na knihu *Kazatel*, dvě knihy Hugona ze Sv. Viktora *De vanitate mundi*, *Meditatio in psalmum Miserere* Pseudo-Anselma z Canterbury (tento opis je datován rokem 1412), části díla *Stimulus amoris* Jakuba z Milána a soubor kvestií, mezi nimiž je i disputace o církevním majetku Jakuba z Novivonu.²⁷ Prvním provenienčním znakem svazku je až signatura staroměstské jezuitské koleje z poloviny 18. století.

Výzdoba vazby: Dva obvodové rámce, vnější užší, v něm drobné kolky s pětistým květem (so30356), ve vnitřním kolky se šestilistou rozetou (so30349). Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolky s listovím (so30352). Na obou deskách po pěti kruhových puklách (nedochovány), zapínání dvěma řemínky s dírkovými sponami (nedochovány).

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, V C 8 (M)

Obsah, datace a provenience: Rukopis opsál v letech 1413–1414 Konrád Derneburg z Halberstadu v klášteře servitů na Slupi na Novém Městě pražském a obsahuje výklad Řehole sv. Augustina od Humberta z Romans a traktát Mikuláše z Javora *De tribus votis religiosorum*.²⁸ Nejspíše v souvislosti s vyhnáním řeholníků z Prahy v letech 1419–1420 získal kodex Křišťan z Prachatic a podobně jako většina jeho dalších rukopisů se stal součástí knihovny koleje Národa českého pražské univerzity. Jeho další osudy byly stejné jako III C 1.

Výzdoba vazby: Tři obvodové rámce, ve vnějším kolky s orlem (so30351), ve středním se šestilistou rozetou (so30349), ve vnitřním s listovím (so30352) a v rohových kříženích se šestilistou rozetou. Střední pole členěno diagonálním

25 Identifikace filigránů je v tomto případě problematická. V rukopisu je několik typů volské hlavy, z nichž jedné, vyskytující se jen málo v poslední třetině rukopisu, je blízký typ WZIS DE3285-PO-67152, NL0360-PO-67149 (1408), další nebyly v databázích určeny. Další filigránem rukopisu je luk, jehož některým variantám jsou blízké WZMA AT5000-158_59 (první desetiletí 15. století) a WZIS DE0960-Mm84_180 (poslední čtvrtina 14. století); další jsou rozměrově podobné, avšak mají jinou vzdálenost drátů osnovy.

26 TRUHLÁŘ 1905, č. 627, s. 252; URBÁNKOVÁ 1958, s. 143; MAREK 2017, s. 134, 206 (včetně určení knihvazačské dílny w003831).

27 TRUHLÁŘ 1905, č. 766, s. 309.

28 DRAGON 2024, č. K14, s. 225–228.

mřežováním, v jednotlivých polích kolky s listovým (so30352), v okrajových neúplných i s orlem (so30351). Na obou deskách po pěti nedochovaných kruhových puklách, zapínání dvěma nedochovanými řemínky s dírkovými sponami na nedochované trny v přední desce. Jako předsádky vpředu i vzadu použity vodorovně nařezané proužky z dvojlistu a listu pergamenového rukopisu formuláře první poloviny 14. století, který obsahuje texty listin týkajících se církevních záležitostí.

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, V D 6 (M)

Obsah, datace a provenience: *Policraticus* Jana ze Salisburie dopsaný v roce 1412 během oktávu svátku sv. Jakuba (26.–31. července).²⁹ Jednoho z dalších uživatelů rukopisu, který do něj doplnil rejstřík na předním přidešti a v závěru kodexu, lze identifikovat na základě paleografické analýzy. Šlo o Matěje, který je v kolofónu z roku 1434 v rukopisu V F 26 označen jako „notarius in Curim“ (ve V D 6 se jeho jméno neobjevuje). Na přední desce je nalepen štítek s titulem a signaturou druhé poloviny 15. století prozatím neidentifikované knihovny (její součástí se stal i zmíněný V F 26). Další provenienční záznamy se vztahují až ke staroměstské jezuitské koleji.

Výzdoba vazby: Čtyři obvodové rámce, vnější užší, v něm drobné kolky s pětilistým květem (so30356), v druhém kolky s orlem (so30351), ve dvou vnitřních se šestilistou rozetou (so30349). Střední pole členěno diagonálním mřežováním, v jednotlivých polích kolky s listovým (so30352), v okrajových neúplných na přední desce s lilii (so30358), na zadní desce s orlem (so30351). Na obou deskách po pěti nedochovaných kruhových puklách, zapínání dvěma nedochovanými řemínky s dírkovými sponami na nedochované trny v přední desce.

↑ Obr. 3. Typická výzdoba pozdější fáze činnosti dílny w003831 s kolky se šestilistou rozetou, orlem a listovým. Národní knihovna České republiky, VIII B 16, přední deska

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, VIII B 16

Obsah, datace a provenience: Na přední předsádce recto poznámka „Berthrandus super epistolas a die Cinerum usque ad festum Pasche, quem comparavit frater Martinus Vissegradensis pro tribus sexagenis et XV grossis“, což určuje jak obsah (Bertrandem je míněn minorita Bertrand de Turre), tak objednavatele rukopisu. Označení převora Martina (na základě údajů v dalších rukopisech ztotožněn s převorem ostrovskeho kláštera) jako majitele se objevuje i v kolofónu, podle něhož byl rukopis dopsán 26. srpna 1412.³⁰ Další majitelé rukopisu nejsou příliš jasní. Na horním okraji fol. 1r je přeškrtnutý nejspíše vlastnický záznam, přední deska nese stopy po nedochovaném štítku s titulem uchyceném hřebíčky a štítek se signaturou „A 21^m“. Tento typ signatury se často objevuje na rukopisech s vlastnickým záznamem Prokopa z Plzně, je ale dochován i na některých rukopisech, které znaky jeho vlastnictví nemají. Otázka, zda jde o signatury jeho knihovny, nebo o signatury knihovny, kam se jeho kodexy dostaly po jeho smrti, nebyla dosud vyřešena.³¹ V každém případě jde o signaturu nějakým způsobem spojenou s prostředím pražské univerzity a kodex je poté doložen jako součást staroměstské jezuitské knihovny.

29 TRUHLÁŘ 1905, č. 874, s. 357.

30 TRUHLÁŘ 1905, č. 1452, s. 538.

31 Soupis rukopisů tohoto souboru DRAGOUN 2024, s. 30.

Výzdoba vazby: Tři obvodové rámce, na přední desce ve vnějším kolky s orlem (so30351), ve dvou vnitřních se šestilistou rozetou (so30349), na zadní všechny tři se šestilistou rozetou. Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolky s listovým (so30352), v okrajových neúplných i s orlem (so30351). Na obou deskách otisky po pěti nedochovaných kruhových puklách, zapínání dvěma nedochovanými řemínky s dírkovými sponami na nedochované trny v přední desce. Jako předsádky jsou použity části listiny Mikuláše Puchníka z 10. října 1390 vydané ve věci sporu mezi kláštery strahovským a ostrovským.

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, IX A 4 (M)

Obsah, datace a provenience: Obsahově jde o pestré sbírku pojednání především teologických (Hugo Ripelin ze Štrasburku: *Compendium theologiae veritatis*, Augustin: *Enchiridion sive De fide, spe et charitate*, výpisky z výkladu Mikuláše Bicipita na knihu *Sentenci*, Pseudo-Augustinus: *De spiritu et anima*), ale i morálně naučných a meditativních a přírodovědných (*Philosophia mundi* Viléma z Conches), k nimž byly doplněny i různé další kratší texty. Kodex dnes není dochován v úplnosti, některá díla zapsaná v soudobém obsahu z něj byla později vytržena. Rukopis vznikl v prvním desetiletí 15. století. Jeho prvním doloženým majitelem byl mistr Šimon z Rokycan, který části kodexu i sám opsál. Na předním předešlém uvedl i svůj titul získaný na pražské univerzitě roku 1410.³² Většina jeho knihovny se stala součástí knižní sbírky koleje Národa českého, což byl i případ kodexu IX A 4, a sdílela její osudy zmíněné u III C 1.

Výzdoba vazby: Tři obvodové rámce, ve vnějším kolky s orlem (so30351), ve středním a vnitřním se šestilistou rozetou (so30349), na zadní desce nebyla horní vodorovná část vnějšího rámce vyznačena. Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolky s listovým (so30352), v okrajových neúplných s orlem (so30351). Na obou deskách otisky po pěti nedochovaných kruhových puklách, zapínání dvěma nedochovanými řemínky s dírkovými sponami. Jako přední předsádka byla použita část listiny pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi, určené křížovníkům s červenou hvězdou na Starém Městě pražském. Část jejího obsahu tvoří inzerovaná listina papeže Urbana VI. ze 17. května 1378, týkající se obsazení církevního benefícia Petrem Šimonovým z Boru. Jako zadní předsádka byl použit drobný zlomek latinské listiny, týkající se jistého Bernarda a církevního obročí, které mu má být uděleno.

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, IX C 1

Obsah, datace a provenience: Kromě krátkých pozdějších právních poznámek na posledním listu rukopis obsahuje pouze *Casus decretorum* Bartoloměje z Brescie.³³ Podle filigránů byl opsán kolem roku 1420.³⁴ Na přední desce je dochován štítek se signaturou knihovny koleje Národa českého pražské univerzity „R 35“, rukopis je doložen i v jejím katalogu z doby kolem roku 1460.³⁵ Jeho osudy byly stejné jako u III C 1, nese také signaturu staroměstské jezuitské koleje z poloviny 18. století.

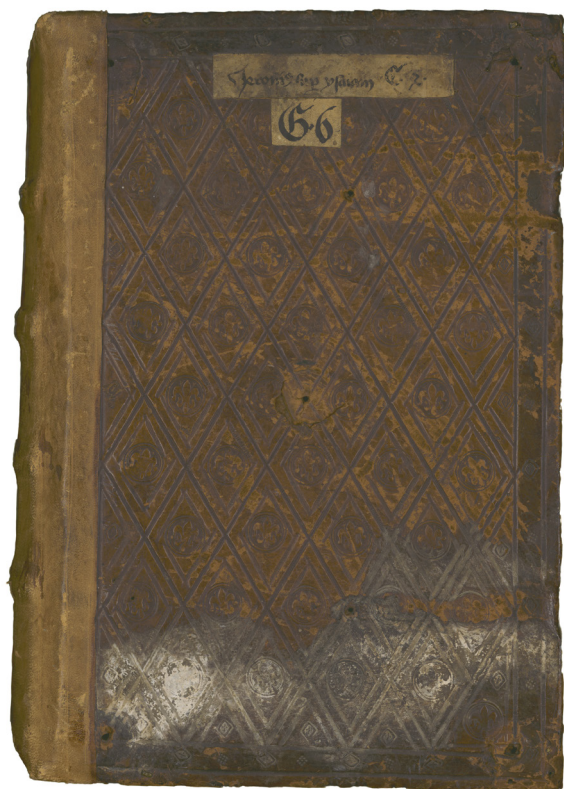
Výzdoba vazby: Na přední desce tři obvodové rámce, ve vnějším kolky s orlem (so30351), ve dvou vnitřních se šestilistou rozetou (so30349), na zadní pouze dva rámce se šestilistou rozetou. Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolky s listovým (so30352), v okrajových neúplných i s orlem (so30351). Zapínání dvěma nedochovanými řemínky s háčkovými sponami, bez pukel. Kromě toho na horních a dolních hranách desek stopy snad po úzkých řemíncích, které by mohly pocházet z druhotné úpravy vazby.

32 SVOBODOVÁ 2003, s. 24–27.

33 TRUHLÁŘ 1906, č. 1712, s. 10.

34 Filigrány: řada volských hlav s různými doplňky, identifikováno několik rozměrově málo odlišných variant s křížem tvořeným dvojitou linkou, jednotlivým blízké WZIS DE4860 - Ms1453_248; DE6405 - PO - 68505 (1421, varianty 1422 a 1416/1424); resp. DE7575 - PO - 68472 a DE4860 - Ms1453_245 (všechny 1419), se šestilistým květem nejbližší WZIS DE4620 - PO - 65471 (1419) a DE4620 - PO - 65454 (1425).

35 SILAGIOVÁ – ŠMAHEL 2015, s. 129.

↑ Obr. 4. Z velké části odlišná
sestava kolků řazená k dílně
EBDB w003409. Národní
knihovna České republiky, IX D 9,
přední deska

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, IX D 9

Obsah, datace a provenience: Kodex obsahuje výklad sv. Jeronýma na Izajášovo proroctví a byl dopsán v roce 1410. Jeho raným, možná prvním majitelem byl asi Johlín z Vodňan, který jej odkázal klášteru křižovníků na Zderaze na Novém Městě pražském. Později se dostal do knihovny Křišťana z Prachatic a poté do knihovny koleje Národa českého pražské univerzity.³⁶

Výzdoba vazby: Výzdoba se od typických vazeb dílny w003831 odlišuje a v databázi EBDB je uvedena jako jediný zástupce dílny w003409. Na obou deskách obvodový rámec, v něm drobné kolký s lilií (w003831: s030358 = w003409: s027481) a s routou složenou z devíti bodů (s027482), střední pole členěno diagonálním mřížováním, ve vzniklých polích routa tvořená jednoduchou linkou, v níž je kruhový kolek s lilií (s027480), v neúplných okrajových polích menší kolký s lilií (stejně jako v okrajovém rámci). Na obou deskách otisky po pěti kruhových pulkách, zapínání dvěma nedochovanými řemínky s dírkovými sponami na nedochované trny v přední desce. Jako obaly krajních složek rukopisu jsou použity části listu pergamenového antifonáře 14. století.

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, X C 6

Obsah, datace a provenience: Rukopis je složen ze dvou souborů kázání.³⁷ První na ff. 1–104 obsahuje chronologicky řazené texty na svátky Soslání sv. Ducha, sv. Trojice a poté k pevným svátkům od festivity Jana Křtitele po Kateřinu. Druhý na ff. 106–148 zahrnuje texty na svátek sv. Ducha a poté opět řadu kázání *de sanctis* na svátky od Jana Křtitele po Mořice. Filigrány naznačují, že byly oba opsány kolem roku 1410, samotná vazba proběhla možná s určitým odstupem.³⁸ Na předním přidešti je zapsán poškozený soudobý titul „Sermones primum de sancto spiritu et consequenter de sanctis“. Na přední desce poškozený štítek s titulem a signaturou rukou druhé poloviny 15. století „Sermones de s. s. ... 15“ – tento typ signatur se objevuje na rukopisech Národní knihovny častěji, nebylo ale zatím určeno, které knihovně patřil (možná jde o stejnou knihovnu jako u V D 6). Později rukopis náležel staroměstské jezuitské koleji.

Výzdoba vazby: Na přední desce tři obvodové rámce, ve vnějším kolký s orlem (s030351), ve dvou vnitřních se šestilistou rozetou (s030349), na zadní pouze dva rámce se šestilistou rozetou. Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolký s listovím (s030352), na přední desce v okrajových neúplných i s orlem (s030351). Na obou deskách otisky po pěti nedochovaných kruhových pulkách, zapínání dvěma nedochovanými řemínky s dírkovými sponami na nedochované trny v přední desce. Jako obaly krajních složek rukopisu jsou

36 DRAGON 2024, č. K27, s. 335–337. V tomto katalogu uvádím jako místo vzniku rukopisu opatrně „střední Evropa“ s ohledem na fragmenty této rukopis (přesnější by bylo psané stejnou rukou), druhotně použité při vazbě IX D 9 a III C 14, přičemž rukopis III C 14 mohl vzniknout v Míšeňsku. Zároveň je ale o více než desetiletí starší než IX D 9, a proto se zde – také s ohledem na vazbu rukopisu a jeho majitele – přikláním k pražskému původu IX D 9.

37 TRUHLÁŘ 1906, č. 1859, s. 56.

38 Filigrány: na ff. 1–105 roh, dvě rozměrově odlišné varianty, rozměry jedné z nich nejbližší WZIS DE5910-PO-119771 (1412); volská hlava s jednoduchou hvězdou na jednoduché tyči, blízké WZIS DE3285-PO-67153 (1408, varianty 1405, 1409); zvon DE5580-Clm6666_7 (nedatován). Na ff. 106–150 zvon, nejbližší WZIS DE4620-PO-40175, méně DE4860-MS1200_229 (oba 1409). Na přední předsádce, ff. 151–156 a výlepu zadního přidešti (tyto všechny části souvisejí až s vazbou): volská hlava se šestilistým květem na jednoduché tyči, blízké WZIS DE1335-PO-65297 (1416), DE8100-CodTheol285 999b (1413–1416, varianty 1413, 1414).

použity svisle nařezané části notářského instrumentu (jejich šířka cca 4 cm), který vydal v roce 1385 veřejný notář, syn Petra z Míšně, z jeho jména je ale dochováno jen poslední písmeno „s“. ³⁹ Instrument se zřejmě týká sporu o církevní beneficium a jednou z jeho stran byl Jan řečený Prase.

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, XIII D 22

Obsah, datace a provenience: Obsahem rukopisu jsou *Etymologie* Isidora ze Sevilly s úvodními dopisy mezi Isidorem a Braulionem ze Zaragozy, jejichž začátek se nedochoval z důvodu vytržení prvního listu. ⁴⁰ Podle kolofónu v závěru byl kodex dopsán v sobotu před svátkem sv. Bartoloměje, rok ale uveden není. Na základě filigránů je nejpravděpodobnější jeho vznik v druhém desetiletí 15. století. ⁴¹ Kodex obsahuje pouze vlastnickou poznámku jezuitské koleje v Českém Krumlově, již asi patří i štítek s novověkým titulem na hřbetě.

Výzdoba vazby: Na přední desce čtyři obvodové rámce, vnější užší, v něm drobné kolky s pětistylým květem (so30356), ve druhém kolky s orlem (so30351), ve třetím s listovým (so30352) a v rohových kříženích se šestilistou rozetou (so30349), která výlučně zdobí vnitřní rámec. Na zadní desce pouze dva koncentrické rámce se šestilistou rozetou. Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolky s listovým (so30352), na zadní desce v okrajových neúplných polích kolky s orlem (so30351). Na obou deskách otisky po pěti nedochovaných kruhových puklách, zapínání dvěma nedochovanými řemínky s dírkovými sponami na nedochované trny v přední desce. Na výlepu předního přideští papír s filigránem zvonu, blízký WZIS DE4860-MS1309_130 (první čtvrtina 15. století).

PRAHA, NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, XVII A 1 (M)

Obsah, datace a provenience: Tzv. *Hlaholská bible* je druhým (a jediným dochovaným) svazkem čtyřdílného kompletu české bible opsaného hlaholicí v klášteře na Slovanech na Novém Městě pražském. Tento druhý svazek byl podle kolofónu opsán v roce 1416 „ot bratří klášterských, ale ne ot písařův charvátských“. ⁴² V roce 1541 byl uložen na novoměstské radnici, později jej získal v aukci Gelasius Dobner, který jej věnoval klášteře ve Vyšším Brodě. Jeho opat Hermann Kurz jej v roce 1791 daroval Universitní knihovně.

Výzdoba vazby: Čtyři obvodové rámce, na přední desce ve vnějším kolky s orlem (so30351), ve druhém a čtvrtém a v kříženích rámců kolky se šestilistou rozetou (so30349), ve třetím s listovým (so30352); na zadní desce ve vnějším rámci kolky s orlem (so30351), ve třech vnitřních se šestilistou rozetou (so30349). Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolky s listovým (so30352), v okrajových neúplných s orlem (so30351). Na obou deskách stopy po čtyřech rohových, zhruba čtvercových nebo deltoidních kováních, středové mělo tvar nakoso postaveného čtverce (žádné nedochováno), zapínání dvěma řemínky s dírkovými sponami (nedochovány). V horní části přední desky stopy po uchycení nedochovaného štítku s titulem šesti hřebíčky. Hřbet s mladším koženým potahem, na zadní desce velké části původního potahu stržené. Jako zadní předsádka použit úzký proužek vodorovně odříznutého dvojlistu liturgického rukopisu z druhé poloviny 14. století.

39 Možná Matěj (Matthias), srov. NUHLÍČEK 2011, s. 261, č. 820–822, dále srov. s. 340.

40 TRUHLÁŘ 1906, č. 2314, s. 234.

41 V rukopisu je použit papír se dvěma rozměrově odlišnými variantami volské hlavy s jednoduchou hvězdou na jednoduché tyči. Jedné jsou blízké WZIS DE0510-CodII12_159_1 (1401–1415, varianty 1412, 1413), DE4860-MS1222_77 (15. století, množství variant, přesněji datované od cca 1410 do 1423, příp. první třetina 15. století). Některé z těchto variant uvedeny i u podobného, avšak menšího filigránu, k němuž jsou dále blízké WZIS DE2730-PO-67416 (1411), DE2220-Codst_199_145 (první třetina 15. století, varianty od cca 1410), DE1185-S326_291 (1410/1415), příp. další ze stejných rukopisů.

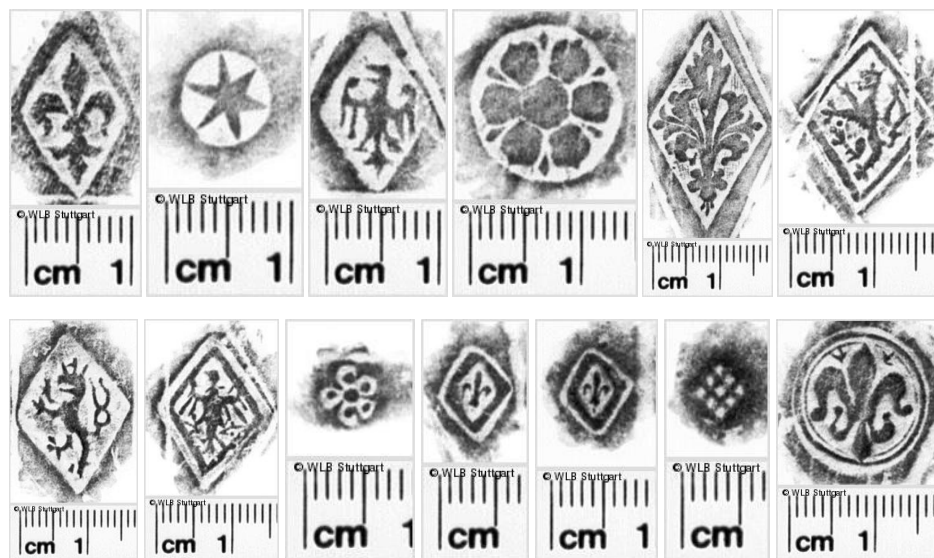
42 K rukopisu např. PACNEROVÁ 1992.

Obsah, datace a provenience: Nejrozsáhlejším dílem rukopisu je *Mammotrectus* Jana Marchesina s doplňky dosvědčujícími užívání v pražské diecézi, český původ dokládají i jazykově české poznámky. Kratším zapsaným textem je *Norma vivendi* Pseudo-Isidora ze Sevilly.⁴³ Rukopis užíval převor ostrovského kláštera Martin, který na zadní přidešti zapsal poznámku „Quis scripsit hec, si scis, est Martyn Wyssegradensis“. V popisu je kodex datován do druhého nebo třetího desetiletí 15. století, podle datace dalších rukopisů spojených s knihvazačskou dílnou i podle vpisku Martina Vyšehradského je druhé desetiletí pravděpodobnější.

Výzdoba vazby: Na přední desce pět koncentrických rámců, první a třetí užší, s drobným puncem ve tvaru kroužku (EBDB neeviduje). Ve druhém a pátém rámci kolký s orlem (s030351), ve čtvrtém se šestilistou rozetou (s030349). Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolký s listovím (s030352), v okrajových neúplných polích kolký s orlem (s030351). Na zadní desce jen dva obvodové rámce, vnější užší, v něm drobné punce ve tvaru kroužku, ve vnitřním kolký s rozetou. Střední pole členěno diagonálním mřížováním, v jednotlivých polích kolký s orlem (s030351).⁴⁴ Na obou deskách otisky po pěti nedochovaných kruhových pulkách, zapínání dvěma nedochovanými řemínky s dírkovými sponami na nedochované trny v přední desce. Vazba byla v roce 1989 restaurována.

Kompozice výzdoby jednotlivých vazeb dílny se v průběhu jejího působení prakticky neměnila. Obsahuje jeden nebo více obvodových rámců – podle velikosti rukopisu – a střední pole členěné diagonálním mřížováním. Výjimku představuje jen IX D 9, který má ve vzniklých routovitých polích ještě další menší routu připravenou jednoduchou linkou a až v jejím středu je umístěn kolek. Sada evidovaných

↓ Obr. 5a–m. Kolký používané dílnou EBDB w003831. První dva, lilie (s030353) a hvězda (s030355), byly používané v počáteční fázi činnosti dílny v prvním desetiletí 15. století. Další trojice kolků, orl (s030351), šestilistá rozeta (s030349) a listoví (s030352), jsou typické pro její aktivitu na konci prvního a v druhém desetiletí 15. století. Ostatní kolký – lev (s030359, s030354), orl (s030357), květ (s030356) a lilie (s030358) – byly užívány jen v malém množství případů. Na závěr kolký dosud spojované s dílnou EBDB w003409: stejná lilie (s027481), routa (s027482) a další typ lilie (s027480). Einbanddatenbank, Württembergische Landesbibliothek Stuttgart, Sammlung Kyriass

- 43 Popis rukopisu LACKNER 2000, č. 31, s. 199–203. Za poskytnutí fotografií vazby patří můj velký dík Karlu Pacovskému, který také rukopis uvedl do české literatury, PACOVSKÝ 2023, s. 199. Dále srov. *Mittelalterliche Handschriften in Österreich (dále MHÖ)* [online]. Österreichische Akademie der Wissenschaften. [Cit. 11. 7. 2025]. Dostupné z: https://manuscripta.at/hs_detail.php?ID=1629
- 44 Kolký jsou s výjimkou drobného puncu reprodukovány také na stránce MHÖ [online]. Österreichische Akademie der Wissenschaften. [Cit. 11. 7. 2025]. Dostupné z: <https://manuscripta.at/kataloge/AT/STB/stb/stempel/es031.pdf>

kolků se ale v průběhu doby mění. Jejich výskyt na jednotlivých vazbách seřazených zhruba podle chronologie doby vzniku – nakolik ji lze určit – eviduje Tab. 1. Knihvazač začíná – asi krátce po roce 1400 – s kolčem s lilií, k němuž postupně doplňuje menší kolky s hvězdou a orlem. K výrazné proměně vybavení dochází kolem roku 1410, možná krátce před tímto datem, kdy se na vazbách objevují kolky se šestilistou rozetou a listovím, které jsou pak s orlem charakteristické po celou doloženou dobu existence dílny. Odlišnost opět představuje jen zmíněný rukopis IX D 9, který využívá dva jiné kolky, jinde zatím nezachycené. I umístění jednotlivých otisků bývá totožné, kolek se šestilistou rozetou je používán v obvodových rámcích, větší kolek rhombického tvaru s listovím vyplňuje jednotlivá pole mřížování střední části desek (což je zčásti dáno jeho velikostí a tvarem) a menší kolek s orlem bývá eventuálně využit hlavně pro výzdobu krajních neúplných polí střední části nebo vnějších obvodových rámců. Osm dalších kolků je na vazbách doloženo jen v jednotlivých případech.

Tab. 1. Kolky používané knihvazačskou dílnou EBDB w003831

	Osek 29 (1400–1405)	Kap C CIV (1404)	ID 24 (1400–1405)	IV B 25 (1400–1410)	IF 29 (cca 1410)	III D 15 (cca 1410)	IX A 4 (1400–1410)	IX D 6 (non ante 1410)	XC 6 (post 1410)	VD 6 (non ante 1412)	VIII B 16 (non ante 1412)	IV H 2 (non ante 1412)	VC 8 (non ante 1414)	XVII A 1 (non ante 1416)	III C 1 (non ante 1418)	St. Pölten Hs. 331 (1410–1420)	XIII D 22 (1410–1420)	IX C 1 (cca 1420)
lilie s030353	x	x	x	x														
hvězda s030355		x	x															
orel s030351			x		x		x		x	x	x		x	x	x	x	x	x
rozeta s030349				x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
listoví s030352				x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
lev s030359						x												
orel s030357						x												
lilie s030358 = s027481								x		x								
lilie s027480								x										
ruta s027482								x										
květ s030356										x		x					x	
lev s030354															x			
kroužek																x		

Samotné rukopisy – chtělo by se říci samozřejmě – jméno knihvazače neuvádějí.⁴⁵ Poznámka v Kap C CIV nepochybně uvádí iniciátora převazby, ne řemeslníka, který ji fyzicky provedl. Nicméně nepochybně je možné přesněji vymezit dobu činnosti této dílny. Nejstarší datovaný doklad pochází z roku 1404 (Kap C CIV), nejmladším přesně časově zařazeným rukopisem je III C 1 z roku 1418, přičemž nedatované kodexy pocházejí z doby nejvýše o několik let starší, resp. mladší. Prakticky jistá je také její lokalizace do Prahy, a to nejen kvůli roli centra Českého království v knižní kultuře této doby. Pravidelným zákazníkem dílny byl převor ostrovského kláštera Martin, nicméně není pravděpodobné, že by dílna byla činná v tomto klášteře, protože některé další rukopisy, s jeho písarskou činností spojené, mají prostší nezdobené vazby (např. IV H 8 nebo VI E 19). Jména dalších objednavatelů jsou pak spojena přímo s Prahou: jistě šlo o klášter servitů na Slupi na Novém Městě pražském a nedaleký klášter slovanských benediktinů v Emauzích. Pravděpodobně v době svého pražského univerzitního působení si nechal rukopis IX A 4 svázat i Šimon z Rokycan a také Johlín z Vodňan, zřejmě majitel kodexu IX D 9, působil až do své smrti roku 1416 v Praze jako farář kostela sv. Václava na Zderaze.⁴⁶ Rovněž zlomky písemností užitých při vazbě, pokud je lze blíže lokalizovat, pocházejí z Prahy a okolí (listinu týkající se sporu ostrovského kláštera použitou ve vazbě VIII B 16 snad dodal sám převor Martin).

Pouze pro úplnost uvádím jednu zřejmě falešnou stopu: rukopis IV G 13 v roce 1415 zčásti opsál v klášteře servitů Konrád Derneburg⁴⁷ stejně jako V C 8. Vazba rukopisu není nijak zdobená, ale na předním příděšti je opatřen poznámkou „Iste liber vendatur pro XXIII grossis vel modico remissius et ista peccunia distribuatur pauperibus pro anima Georgii ligatoris de Nova Civitate, pro anima uxoris eius.“ Jde nejspíše o knihvazače Jíru (Jiřího), který je v letech 1435 a 1436 doložen jako majitel domu čp. 152 v novoměstských Opatovicích.⁴⁸ Časový odstup těchto zpráv je však příliš velký na to, aby bylo možné uvažovat o předhusitské klášterní objednávce u knihvazače, který je v pramenech doložen až o dvacet let později. Daleko spíše se k Jírovi rukopis dostal v rámci rozsáhlých a z velké části nedokumentovaných přesunů kodexů pražských klášterů v období po roce 1419.

Pokud budeme hledat v Tomkově monumentálním soupisu pražské topografie další knihvazače prvního dvacetiletí 15. století, je jejich počet poměrně malý. Pouze na přelomu 14. a 15. století, v letech 1394 a 1405, je zmíněn knihvazač Václav.⁴⁹ Pro hypotetické ztotožnění s provozovatelem dílny wo03831 připadají nejspíše v úvahu dvě následující jména. U prvního – Jan – je ovšem problematické určit, ke kolika osobám se záznamy z městských knih vlastně vztahují. Tomek v rejstříku jednoho Jana, který užíval také přídomek „mater librorum“, eviduje k letům 1381–1404,⁵⁰ zatímco druhého, označeného někdy také „de Lutovia“ (z Litovle) k letům 1381–1418 (nebo možná spíše 1396–1418, protože údaj k roku 1381 se zdá být omylem) a 1434–1435.⁵¹ Toto rozdělení nepochybně není správné, protože po obou těchto knihvazačích jsou v letech 1420, resp. 1427 doloženy vdovy, obě jménem Dorota. Nejde proto vyloučit (ale ani prokázat), že se zprávy k letům 1381–1418 vztahují k jedné osobě, s níž ale již nemohou souviset záznamy z let 1434–1435.

V letech 1406–1418 je pak dosvědčen knihvazač Antonius, pozdější konšel, popravený v roce 1422 po smrti Jana Želivského.⁵² Zmínky k letům 1406 a 1415 jej označují jako majitele domu čp. 187 v dnešní Karlově ulici, a aby nejasností nebylo

45 Identifikace jmen knihvazačů je problém i v pozdější době, kdy je jak dochovaných vazeb, tak i archivních pramenů k dispozici výrazně více, srov. VOIT 2023, s. 276–282.

46 ŘÍČAN 1929, s. 12.

47 TRUHLÁŘ 1905, č. 745, s. 296–297.

48 TOMEK 1870, s. 102. Kromě těchto údajů uvádí knihvazače Jiřího k roku 1415 WINTER 1906, s. 143, ovšem bez dalších informací a ty se již nepodaří doplnit – příslušný novoměstský radní manuál č. 2079 byl v roce 1945 zničen.

49 TOMEK 1870, s. 30.

50 Tamtéž, s. 94.

51 Tamtéž, s. 64.

52 Tamtéž, s. 6; týž 1905, s. 78. O stěti „Antoniše kniehaře, konšela, velmi nábožného a šlechtetného člověka od mostu“ 11. března 1422 referují Staré letopisy české, ŠIMEK 1937, s. 40.

málo, v roce 1408 měl být majitelem téhož domu knihvazač Jan (odkaz na tuto zprávu není u Tomka uveden u žádného ze dvou výše zmíněných Janů).⁵³ Tento dům stojí téměř přes ulici od kláštera křižovníků s červenou hvězdou, jimž byla určena listina druhotně užitá při vazbě IX A 4, pro identifikaci místa působení knihvazačské dílny je to ale jen chabá indicie.

Další zástupci knihvazačského řemesla se v pramenech úřední proveniencie objevují v druhé polovině druhého desetiletí 15. století a působili až do třetího, resp. čtvrtého desetiletí téhož věku: Blažek v letech 1418–1435, kdy byl po Antonínovi majitelem čp. 187 v Karlově ulici,⁵⁴ a Štěpán v letech 1415–1429.⁵⁵ U osob z prostředí pražských klášterů není žádná označena způsobem, který by dovozoval předpokládat, že se zabývala vazbou knih.⁵⁶

Pražské souměstí představovalo na konci 14. a na začátku 15. století centrum knižní kultury, které nemělo v českém státě konkurenci. Tím se rozumí především centrum intelektuální – množství institucionálních i osobních knihoven nabízelo bohaté možnosti pro opisování starších textů a také nová díla směřovala v první řadě sem. Nicméně na stejné úrovni Praha fungovala i v činnostech, které byly spojeny s fyzickým vznikem knihy. Prakticky všechny doklady o existenci katedrálů, námezdných písařů, jejichž aktivita se předpokládá zejména v souvislosti s objednávkami kaligraficky psaných kodexů, jsou spojeny s pražským prostředím.⁵⁷ Podobně byla i centrem knižní malby a pro zhotovení výzdoby sem byly dováženy i rukopisy opsané jinde.⁵⁸

Ve srovnání s tímto působením pražského centra je „obyčejná“ slepotisková výzdoba řemeslným výsledkem, který si zřejmě neměl klást žádné větší ambice, jak je patrné z běžného charakteru jednotlivých svázaných rukopisů. Ty s výjimkou staršího Kap C CIV neobsahují iluminace a jsou obvykle psány poměrně úhlednou gotickou kurzivou. Nešlo tedy zřejmě o kodexy určené pro ryze osobní potřebu, ale ani o nijak zvlášť reprezentativní rukopisy. Určitou výjimku představovala jen kaligraficky provedená *Hlaholská bible* opsaná na pergamenu, který se na začátku 15. století pro obyčejné rukopisy již nepoužíval. Nicméně uvedená výzdoba představovala novinku, i když nevíme, odkud čerpala inspiraci (např. pro případnou reliéfní výzdobu kožených předmětů denní potřeby byla podle sporých archeologických nálezů asi používána spíše řezba⁵⁹), a pro potenciální zákazníky rozšiřovala spektrum možných výzdobných prvků knižních vazeb. Zároveň šlo o výzdobnou techniku v té době neobvyklou i v širším měřítku – např. v Anglii není znám doklad slepotiskové vazby z období od začátku 14. do poloviny 15. století a rozšíření této techniky je potom spojováno s kontakty s kontinentální Evropou.⁶⁰ Zachycení činnosti knihvazačské dílny wo03831 tak představuje další drobnost k poznání mnohotvárného obrazu předhusitské pražské (a české) knižní kultury. Ve způsobu výzdoby vazeb ale zřejmě nenašla bezprostřední následovatele, ať již z důvodu smrti jejího provozovatele, nebo obecné diskontinuity vyvolané husitskými válkami, kdy počet nově opisovaných rukopisů poklesl.

53 TOMEK 1866, s. 65.

54 TOMEK 1875, s. 13.

55 Tamtéž, s. 148.

56 TOMEK 1905, s. 252–287.

57 HLAVÁČEK 2005, s. 306–318.

58 Např. pro dnešní rukopis knihovny cisterciáckého kláštera v Oseku Ms. 72, opsaný v roce 1418 v Bubovicích u Březnice, uvádí výzdobu v pražské iluminátorské dílně BOLDAN 2016, s. 89.

59 PODLIŠKA 1996; SELMI WALLISOVÁ 2016, i když tento rozsáhlý nálezoý soubor nebyl dosud úplně zpracován.

60 GILLESPIE 2014, zejm. s. 79.

SEZNAM POUŽITÝCH RUKOPISŮ:

Osek, cisterciácké opatství: Ms. 29, Ms. 72 (deponováno v Národní knihovně České republiky)

Praha, Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta ve správě Archivu Pražského hradu: A LXI/1, C CIV

Praha, Národní knihovna České republiky: I D 24, I F 29, III C 1, III C 14, III D 15, IV B 25, IV G 13, IV H 2, IV H 8, V C 8, V D 6, V F 26, VI E 19, VIII B 16, IX A 4, IX C 1, IX D 9, X C 6, X G 16, XIII D 22, XVII A 1

Sankt Pölten, Niederösterreichisches Landesarchiv, Ständisches Archiv: Hs. 331

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

BOLDAN 2016: BOLDAN, Kamil. Letopisné záznamy v Bibli utrakvistického kněze Jana Gaudencia. *Studie o rukopisech* 46, 2016, s. 85–106.

BOLDAN 2020: BOLDAN, Kamil. Knihvazačská dílna staroměstského Mistra se supralibros Vyšehradské kapituly CW. *Pražský sborník historický* 48, 2020, s. 275–325.

BOLDAN 2022: BOLDAN, Kamil. Krumlovský Mistr dvou stylů. K počátku renesanční knižní vazby v Čechách. *Umění* 70, č. 1, 2022, s. 58–75.

BOLDAN 2023: BOLDAN, Kamil. Dílna českobudějovického knihvazače Jana Benešovského. *Knihy a dějiny* 30, č. 1–2, 2023, s. 78–113.

DRAGOUN 2024: DRAGOUN, Michal. *Knihovna mistra Křišťana z Prachatic*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2024.

DRAGOUN – EBERSONOVÁ – DOLEŽALOVÁ 2021: DRAGOUN, Michal – EBERSONOVÁ, Adéla – DOLEŽALOVÁ, Lucie. *Středověké knihovny augustiniánských kanonií v Třeboni a Borovanech*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2021.

GILLESPIE 2014: GILLESPIE, Alexandra. Bookbinding and Early Printing in England. In: GILLESPIE, Vincent – POWELL, Susan (eds.). *A Companion to the Early Printed Book in Britain 1476–1558*. Cambridge: D. S. Brewer, 2014, s. 75–94.

GLONEK 2013: GLONEK, Jiří. Knihvazačská dílna olomouckých kartuziánů. In: KRUŠINSKÝ, Rostislav – VINTROVÁ, Tereza (eds.). *Bibliotheca Antiqua 2013. Sborník z 22. konference, 30.–31. října 2013*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, Sdružení knihoven České republiky, 2013, s. 40–61.

GLONEK 2014: GLONEK, Jiří. Knihvazačská dílna královopolských kartuziánů. In: KRUŠINSKÝ, Rostislav – VINTROVÁ, Tereza (eds.). *Bibliotheca Antiqua 2014. Sborník z 23. konference, 5.–6. listopadu 2014*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, Sdružení knihoven České republiky, 2014, s. 7–24.

HAMANOVÁ 1959: HAMANOVÁ, Pavlína. *Z dějin knižní vazby od nejstarších dob do konce XIX. stol.* Praha: Orbis, 1959.

HELWIG 1970: HELWIG, Hellmuth. *Einführung in die Einbandkunde*. Stuttgart: Anton Hiersemann, 1970.

HLAVÁČEK 2005: HLA VÁČEK, Ivan. Z knižní kultury doby Karla IV. a Václava IV. v českých zemích. In: HLA VÁČEK, Ivan. *Knihy a knihovny v českém středověku. Studie k jejich dějinám do husitství*. Praha: Karolinum, 2005, s. 263–319.

KYRISS 1950–1951: KYRISS, Ernst. Bookbindings in the Libraries of Prague. In: BOWERS, Fredson (ed.). *Studies in Bibliography. Papers of the Bibliographical Society of the University of Virginia*, Vol. 3, 1950–1951, s. 105–130.

KYRISS 1951–1958: KYRISS, Ernst. *Verzierte gotische Einbände im alten deutschen Sprachgebiet*. Stuttgart: Max Hettler, 1951–1958.

LACKNER 2000: LACKNER, Franz. *Katalog der Streubestände in Wien und Niederösterreich. Teil 1, Nichtarchivalische mittelalterliche Handschriften und Fragmente in Korneuburg, Mistelbach, Retz, St. Pölten, Tulln, Waidhofen an der Thaya, Weitra, Wien, Wiener Neustadt und aus Privatbesitz*. Unter Mitarbeit von Alois Heidinger. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2000.

MAREK 2017: MAREK, Jindřich. *Václav Koranda mladší. Utrakvistický administrátor a literát*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, Národní knihovna České republiky, 2017.

NUHLÍČEK 2011: HLA VÁČEK, Ivan – MARKOVÁ, Markéta (eds.). NUHLÍČEK, Josef. *Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských až do husitské revoluce*. Praha: Notářská komora České republiky, Scriptorium, 2011.

PACNEROVÁ 1992: PACNEROVÁ, Ludmila. Die Hohenfurter Bibel (bible Vyšebrodská). (Eine tschechisch-glagolitische Handschrift). *Studie o rukopisech* 29, 1992, s. 107–119.

PACOVSKÝ 2023: PACOVSKÝ, Karel. *Svatojiřský klášter v Praze očima pisatelů doby předhusitské*. Praha: NLN, 2023.

PATERA – PODLAHA 1910: PATERA, Adolf – PODLAHA, Antonín. *Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapitoly pražské I*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1910.

PODLISKA 1996: PODLIŠKA, Jaroslav. Nález středověké kožené pochvy z Prahy 1 – Starého Města. *Archaeologica Pragensia* 12, 1996, s. 323–330.

ŘÍČAN 1929: ŘÍČAN, Rudolf. Johlín z Vodňan, křižovník kláštera zderazského. *Věstník Královské české společnosti nauk*, 1929, č. II.

SELMÍ WALLISOVÁ 2016: SELMÍ WALLISOVÁ, Michaela. Archeologický výzkum „Jámy“ na Novém Městě pražském. *Staletá Praha* 32, č. 2, 2016, s. 84–108.

SILAGIOVÁ – ŠMAHEL 2015: SILAGIOVÁ, Zuzana – ŠMAHEL, František (eds.). *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis = Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*. Turnhout: Brepols Publishers, 2015.

SVOBODOVÁ 2003: SVOBODOVÁ, Milada. Dochované kodexy z knihovny M. Šimona z Rokycan (* 1421). In: RADIMSKÁ, Jitka (ed.). *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Čtenář a jeho knihovna*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2003, s. 13–30.

ŠIMEK 1937: ŠIMEK, František (ed.). *Staré letopisy české z Vratislavského rukopisu*. Praha: Historický spolek, Společnost Husova musea, 1937.

TOMEK 1866: TOMEK, Václav Vladivoj. *Základy starého místopisu Pražského 1*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1866.

TOMEK 1870: TOMEK, Václav Vladivoj. *Základy starého místopisu Pražského 2*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1870.

TOMEK 1875: TOMEK, Václav Vladivoj. *Základy starého místopisu Pražského. Rejstřík jmen osobních*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1875.

TOMEK 1905: TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy 5*. Praha: Knihkupectví Fr. Řivnáče, 1905.

TRUHLÁŘ 1905: TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in c. r. bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur, tomus I*. Pragae: Regia societas scientiarum Bohemica, 1905.

TRUHLÁŘ 1906: TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in c. r. bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur, tomus II*. Pragae: Regia societas scientiarum Bohemica, 1906.

URBÁNKOVÁ 1958: URBÁNKOVÁ, Emma. Zbytky knihovny M. Václava Korandy ml. v Universitní knihovně v Praze. *Ročenka Universitní knihovny v Praze 1956*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 135–161.

VINTR 2014: VINTR, Josef. *Ostrovské rukopisy*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014.

VOIT 2006: VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006.

VOIT 2023: VOIT, Petr. *Boj o volnou plochu. Slepotisk na české knižní vazbě 16. století dle databáze NUSK a Strahovské knihovny v Praze*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2023.

WINTER 1906: WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WOHLMANN 1891: WOHLMANN, Bernhard. Verzeichniss der Handschriften in der Bibliothek des Stiftes Ossegg. *Xenia Bernardina*, II/2. Wien: Alfred Hölder, 1891, s. 115–164.

SEZNAM POUŽITÝCH ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ:

EBDB: *Einbanddatenbank* [online]. Staatsbibliothek zu Berlin. [Cit. 11. 7. 2025]. Dostupné z: <https://hist-einband.de>

Manuscriptorium: *Manuscriptorium – Digital Library of Written Cultural Heritage* [online]. Národní knihovna České republiky. [Cit. 11. 7. 2025]. Dostupné z: <http://manuscriptorium.com>

MHÖ: *Mittelalterliche Handschriften in Österreich* [online]. Österreichische Akademie der Wissenschaften. [Cit. 11. 7. 2025]. Dostupné z: <https://manuscripta.at>

WZIS: *Wasserzeichen-Informationssystem (WZIS)* [online]. Landesarchiv Baden-Württemberg. [Cit. 11. 7. 2025]. Dostupné z: <https://www.wasserzeichen-online.de/wzis/index.php>

WZMA: *Wasserzeichen des Mittelalters* [online]. Österreichische Akademie der Wissenschaften. [Cit. 11. 7. 2025]. Dostupné z: <https://wzma.at>